

робіцца вельмі блізкім, выклікае ў памяці ўспаміны – лірычны герой адчувае замяшанне і ледзь стрымлівае сваю ўсхваляванасць. З дапамогай анафары перадаецца эмацыянальнае напружанне, падкрэсліваецца разрыў паміж жаданым і рэальнасцю:

*Убачыў на вуліцы, ў прыцемках,
чалавека,
надзвычай падобнага на майго –
ужо нябожчыка – бацьку.
О як мне хацелася
ўслед пайсці,
о як мне хацелася папытацца:
хто ён?! [2, с. 97]*

Такім чынам, у пункцірах, версэтах і паэмах А. Разанава перададзены глыбокія асабістыя перажыванні паэта, выкліканыя стасункамі з бацькам. Вобраз бацькі вызначаецца адстароненасцю і ахутаным сумам, асобныя творы вылучаюцца эмацыянальнай напружаннасцю і перадаюць супярэчлівыя адносіны сыноў да яго. Творы вылучаюцца аўтабіяграфічным матэрыялам: у вершах узнаўляюцца рэаліі, звязаныя з вайной, а таксама з пасляваенным вясковым жыццём.

Спіс літаратуры

- 1 Селеня, Е. На волоске от смерти : тяжелейшие испытания выпали на долю родителей поэта Алеся Рязанова / Е. Селеня // Маяк. – 2010. – 20 ноября. – С. 3.
- 2 Разанаў, А. Танец з вужакамі. / А. Разанаў. – Мінск : Мастацкая літаратура, 1999. – 462 с.
- 3 Селеня, Е. На волоске от смерти : тяжелейшие испытания выпали на долю родителей поэта Алеся Рязанова / Е. Селеня // Маяк. – 2010. – 24 ноября. – С. 3.

УДК 821.161.3Конан

А. М. МЕЛЬНИКАВА
(г. Гомель, ГДУ імя Ф. Скарыны)

НАПРАМКІ НАВУКОВЫХ ПОШУКАЎ УЛАДЗІМІРА КОНАНА

У артыкуле асэнсоўваецца плён навуковай дзейнасці Ул. Конана. Паказваецца ўклад вучонага ў развіццё культуралогіі, эстэтыкі, мастацтвазнаўства, фалькларыстыкі, літаратуразнаўства, рэлігіязнаўства. Ул. Конан даследаваў эвалюцыю беларускай эстэтычнай думкі, ключавыя архетыпы беларускай мастацкай свядомасці, маральна-эстэтычны патэнцыял народнай творчасці, знакавыя творы нашай літаратуры.

Уладзімір Конан (1934–2011) – адна з ключавых постацей нашай культуры і навукі. У цэнтры навуковага асэнсавання даследчыка заўсёды выступалі ключавыя праблемы нашай культуры, тэарэтыка-метадалагічныя праблемы філасофіі і культуралогіі ў цэлым. Ул. Конану належаць грунтоўныя даследаванні ў галіне эстэтыкі, культуралогіі, мастацтвазнаўства, фалькларыстыкі, літаратуразнаўства, рэлігіязнаўства. Пафасам навуковай дзейнасці Ул. Конана было захаванне і развіццё нацыянальнай культуры.

Ул. Конан фактычна з’яўляецца заснавальнікам беларускай гісторыка-філасофскай школы. Ён стаў першапраходцам у вывучэнні гісторыі эстэтычнай думкі Беларусі, пастаноўцы пэўных навуковых праблем, вяртанні ў навуковы і грамадскі кантэкст імёнаў вучоных, крытыкаў. Ул. Конан імкнуўся асэнсаваць “духоўны эквівалент гістарычнага быцця беларусаў”, “беларускі культурна-гістарычны тып” [1, с. 18].

Ул. Конан даследаваў эвалюцыю беларускай эстэтыкі і гуманітарнай культуры ад эпохі Сярэднявечаў да сярэдзіны XX ст.: “Развіццё эстэтычнай думкі ў Беларусі (1917–1934 гг.)” (1968), “Демократическая эстетика Белоруссии (1905–1917 гг.)” (1971), “Очерк истории эстетической мысли Белоруссии” (1972, у суаўтарстве з Э. Дарашэвічам), “От Ренессанса к классицизму: становление эстетической мысли Белоруссии в XVI–XVIII вв.”, “Эстетическая мысль Советской Белоруссии: основные этапы становления и развития” (абедзве – 1978), “Проблемы искусства и эстетики в общественной мысли Белоруссии начала XX в.” (1985), “Выбранае” (2009), “Гісторыя эстэтычнай думкі Беларусі” (т. 1, 2010). Развіццё беларускай эстэтыкі Ул. Конан асэнсоўвае ў кантэксце гістарычнага і духоўнага партрэта пэўнай эпохі, што сведчыць пра выключны круггляд вучонага.

У рабоце “Развіццё эстэтычнай думкі ў Беларусі (1917–1934 гг.)” (1968) Ул. Конан разгледзеў эстэтычныя праграмы літаратурна-мастацкіх аб’яднанняў 1920–1930-х гадоў “Маладняк”, “Узвышша”, “Полымя”. Даследчык пераканальна даказвае, што ў 1920-я гады ў Беларусі былі прапанаваны ўласныя творчыя метады. Так, распрацаваную А. Бабарэкам канцэпцыю ўзвышэнства Ул. Конан назваў «творчым метадам беларускай школы прыгожага пісьменства» [2, с. 111]. Вучоным акрэслена нацыянальная спецыфіка наватарскіх тэндэнцый у беларускай літаратуры першай трэці XX стагоддзя [2; 3], даследаваны мадэрнісцкія ўплывы на творчасць узвышаўцаў: “Тэзісы эстэтычнай праграмы «Узвышша» ёсць сінтэз класічнай мастацкай традыцыі і літаратурнага наватарства першай чвэрці XX стагоддзя” [3, с. 156]. Што знайшло сваё адлюстраванне ў канцэпцыі “аквітызму” або “жывой вады”.

Найбольш значныя работы Ул. Конана ў галіне літаратуразнаўства, рэлігіязнаўства, мастацтвазнаўства і фалькларыстыкі наступныя: “Адам Бабарэка: крытыка-біяграфічны нарыс” (1976), “Ля вытокаў самапазнання: станаўленне духоўных каштоўнасцей у святле фальклору” (1989), “Боская і людская мудрасць: Францішак Скарына: жыццё, творчасць, светапогляд” (1990), “Святло паэзіі і цені жыцця: лірыка Максіма Багдановіча” (1991), “Ксёндз Адам Станкевіч і каталіцкае адраджэнне ў Беларусі”, (2003), “Беларуская мастацкая культура ў кантэксце хрысціянскай цывілізацыі: гісторыка-тыпалагічнае даследаванне” (2002), “Беларуская мастацкая культура эпохі Сярэднявечаў і Рэнесансу” (2006). Ул. Конан – аўтар першай манаграфіі, прысвечанай А. Бабарэку, аднаму з самых значных тэарэтыкаў і крытыкаў першай трэці XX стагоддзя.

Ул. Конан даследаваў творчасць ключавых постацей нашай культуры і літаратуры – Ф. Скарыны, Ф. Багушэвіча, Янкі Купалы, Якуба Коласа, В. Ластоўскага, М. Гарэцкага, М. Багдановіча, Змітрака Бядулі, А. Бабарэкі, А. Мрыя, А. Разанава, Н. Гілевіча, Я. Чыквіна і інш. Высновы вучонага доказныя, глыбокія. Ул. Конан ахарактарызаваў асветніцкія ідэі ў работах выкладчыкаў Віленскага ўніверсітэта Э. Славацкага, Л. Бароўскага, А. Доўгірда, а таксама П. Галянскага, наватарскі характар творчасці К. Малевіча і многае іншае.

Невыпадкава, што Ул. Конан звяртаецца да пераасэнсавання твораў нашай класікі, паколькі яны выступаюць квінтэсэнцыяй як светапоглядных пошукаў нацыянальнай літаратуры, так і ўвасабленнем яе нацыянальнай самабытнасці. Так, згодна з вучоным, паэма “Сымон-музыка” Якуба Коласа – “унікальная ў еўрапейскім мастацтве лірычная эпапея, у якой народны паэт па-мастацку яркава выявіў драматычны шлях станаўлення беларускага мастацкага генія, альбо, кажучы празаічна, – феноменалогіяю нацыянальнай мастацкай інтэлігенцыі...” [2, с. 273].

Янку Купалу Ул. Конан называе “творцам беларускай нацыі, бо ў ім з найбольшай паўнатай выявіўся беларускі культурны тып, нацыянальная ідэя-мара, урэшце, беларуская ментальнасць” [2, с. 289]. Вучоны раскрывае глыбінныя сэнсы і архетыпы Купалавай творчасці, якія бяруць пачатак у “духоўным полі хрысціянскай цывілізацыі”.

Паэму “Новая зямля” Якуба Коласа Ул. Конан ахарактарызаваў як “эстэтычную экзістэнцыю беларуса”, твор, дзе ўвасаблены Космас нацыянальнага быцця, побыт і светапогляд беларуса, выяўлены адметнасці нацыянальнага характару і хранатопу.

У артыкуле “Матывы спакусы ў творчасці Максіма Гарэцкага: аповесць “Антон” Ул. Конан раскрыў наватарскі характар твораў класіка беларускай літаратуры: “У аспекце літаратурнай эстэтыкі наш пісьменнік апырэдзіў пазнейшыя авангардысцкія і постмадэрнісцкія навацыі: прапанаваў кампазіцыйную структуру, дзе спалучыліся эпічныя, драматургічныя і публіцыстычныя жанры, набор эпіграм, якія афарыстычна вызначаюць сэнс кожнага раздзелу” [2, с. 304]. Даследчык піша пра алузіі на старазапаветны матыў ахвярапрынашэння ў аповесці М. Гарэцкага.

Ул. Конану належыць глыбокае прачытанне, з пазіцый эстэтыкі і філасофіі, з улікам агульнаеўрапейскага літаратурнага руху пачатку XX стагоддзя, твораў М. Багдановіча (манаграфія “Святло паэзіі і цені жыцця: Лірыка Максіма Багдановіча”) [5]. У раздзеле “Вяртанне скарбаў” вучоны акрэслівае розныя падыходы да творчасці паэта, пачынаючы ад 1910-х гадоў да крытыкі і літаратуразнаўства канца XX стагоддзя. У раздзеле “Малюнкі і спевы” Ул. Конан падае радавод беларускай кніжнай паэзіі ад твораў Ф. Скарыны, М. Гусоўскага, С. Полацкага і робіць выснову, што М. Багдановіч “завяршыў станаўленне беларускай паэтычнай класікі. Яго кніжка выбраных вершаў (1913) прыгожымі гарманічнымі акордамі вянчала паэтычна-мастацкае самаўсведамленне беларускай нацыі” [5, с. 71–72]. У сваёй манаграфіі Ул. Конан падаў першыя ўзоры глыбокага і доказнага параўнальнага прачытання твораў нашага вялікага паэта, акрэсліў тыпалагічныя сыходжанні і разыходжанні паміж творчасцю М. Багдановіча і П. Верлена, А. Фета, В. Брусава і іншых аўтараў. Ул. Конан зрабіў важную выснову: “Умоўна можна прызнаць, што М. Багдановіч быў вучнем названых паэтаў. Але такім, які ні разу не паўтарыў сваіх настаўнікаў, наблізіўшыся да ідэалу паэта паводле П. Верлена” [5, с. 103]. Таксама нельга не пагадзіцца з наступным выказваннем даследчыка: “...выдатны мастак слова стварае свой паэтычны свет, сваю непаўторную паэтыку, а вопыт іншых яму карысны хіба што ў сэнсе нейкага «штуршка» для ўласнага паэтычнага ўзрушэння” [5, с. 124]. У раздзеле “Народ, беларускі народ!..” вучоны раскрывае нацыянальны характар твораў М. Багдановіча, адраджэнскі пафас яго твораў.

У рабоце “Шматграннасць камічнага ў творчасці А. Мрыя” Ул. Конан доказна даводзіць, што раман “Запіскі Самсона Самасуя”, які большасць даследчыкаў адносіць да сатырычнага твора, насамрэч пазначаны камічным пафасам: “Звычайна «Запіскі Самсона Самасуя» даследчыкі абазначалі як «сатырычны раман». У сучасным (ды і ў мінулым) літаратуразнаўстве эстэтычная катэгорыя камічнага як шырокая сістэма падмяняецца яе падсістэмай сатырычнае. Гэтая метадалагічная недакладнасць праглядаецца ў ацэнках усёй літаратурнай традыцыі. Да сатырычных твораў запісвалі гратэскава-гумарыстычныя творы ў жанрах травесці “Энеіда навыварат”, “Тарас на Парнасе”, урэшце сучасную нам паэму “Сказ пра Лысую Гару” Ніла Гілевіча. У гэтых ды іншых творах аналагічнага жанру ёсць фрагменты сатыры, але дамінуюць паэтычныя гратэскі, іронія, гумар, пародыя, шарж, словам, усе формы народнага карнавальнага смеху...” [2, с. 327].

Як вядома, наша мастацтва слова на працягу доўгага часу было не толькі прыгожым пісьменствам, але і выконвала функцыю нацыянальнай філасофіі. Ул. Конан у сваіх работах раскрыў гэты аспект класічнай беларускай літаратуры. Ён паказаў, што светапоглядныя асновы творчасці аўтараў першай трэці XX стагоддзя блізкія да філасофіі жыцця і філасофіі культуры – “тыпаў мыслення, якія склаліся ў еўрапейскай думцы канца XIX – пачатку XX ст. (А. Бергсон, В. Дзільтэй, О. Шпенглер, М. Бярдзьеў)” [2, с. 155]. Аналагічныя высновы гучаць і ў адносінах да трактата І. Абдзіраловіча (І. Канчэўскага) “Адвечным шляхам”: “Сваім філасофскім універсализмам І. Абдзіраловіч блізкі да ідэй заходніх філосафаў-ідэалістаў С. Кіркегара і А. Шапенгаўэра, якія духоўна падрыхтавалі пераход да новага мыслення, адэкватнага выклікам XX ст.” [6, с. 35].

Глыбокія высновы зроблены Ул. Конанам пры асэнсаванні важнейшых архетыпаў беларускай культуры, беларускага фальклору. Згодна з даследчыкам, універсальным “беларускім мастацкім архетыпам стала малая бацькаўшчына, або «Родны кут», паводле Якуба Коласа” [1, с. 21],

архетып “роднага краю” – “універсальны сімвал уваскрасэння Беларусі” [1, с. 24]. Прычыну росквіту нашага фальклору, найперш абрадавай песні і чарадзейнай казкі, вучоны бачыць у “сінтэзе хрысціянскай духоўнасці і паганскай мастацкай міфалогіі” [1, с. 22].

У манаграфіі “Ля вытокаў самапазнання: Станаўленне духоўных каштоўнасцей у святле фальклору” Ул. Конан вывучае маральна-эстэтычны патэнцыял беларускай народнай творчасці: “Асноўная задача гэтай працы ў тым, каб на падставе *філасофскага прачытання* (вылучана намі – А. М.) класічнага фальклору ў яго найбольш дасканалых запісах даследаваць спецыфіку народных ідэалаў і іх выяўлення, станаўленне чалавечай асобы і духоўных каштоўнасцей – сумлення, паняццяў добра і зла, суадносін ідэалу і рэальнасці, быцця і небыцця, асабістага і грамадскага ў калектыўнай народнай свядомасці” [7, с. 4].

Ул. Конан у сваіх шматлікіх работах асэнсоўваў ролю хрысціянства ў гістарычным лёсе нашага народа, старазапаветныя і хрысціянскія матывы ў беларускай этнічнай культуры і мастацкай літаратуры. Згодна з даследчыкам, “гістарычнае значэнне ранняга далучэння прота-беларускіх плямёнаў да хрысціянскай традыцыі ў тым, што яно забяспечыла беларусам у шматэтнічным ВКЛ моўна-культурнае дамінаванне ў XIV–XVI стст., захаванне дзяржаўнага статусу беларускай мовы” [2, с. 201]. Паводле Ул. Конана, у творах Якуба Коласа (найперш у зборніку “Песні-жалыбы” і паэмах “Новая зямля” і “Сымон-музыка”, алегарычных навелах “Казкі жыцця”) выяўлена хрысціянская філасофія быцця, біблейскія вобразы і матывы [2, с. 273–288]. “Сымона-музыку” Ул. Конан лічыць “адным з самых хрысціянскіх твораў новай еўрапейскай літаратуры” [2, с. 364]. Асэнсоўвае Ул. Конан хрысціянскія матывы ў творах Янкі Купалы і М. Багдановіча, А. Разанава, Яна Чыквіна [2].

Таксама Ул. Конан у сваіх работах паказвае нацыянальную спецыфіку такіх катэгорый, як эстэтычныя, змест нацыянальнай анталогіі і аксіялогіі. Ул. Конан заўсёды не толькі трымаў руку на пульсе часу, але і прадбачыў напрамкі і тэндэнцыі развіцця грамадства і навуковай думкі. Так, вучоны асэнсоўваў сутнасць працэсаў глабалізацыі і іх наяўныя і магчымыя вынікі [8]. Акрамя таго, Ул. Конан – суаўтар пяці калектыўных манаграфій па гісторыі філасофскай і грамадска-палітычнай думкі Беларусі, аўтар шматлікіх артыкулаў у энцыклапедычных выданнях, нарысаў.

Работы Ул. Конана сталі важкім падмуркам для далейшага плённага вывучэння беларускай культуры, літаратуры, эстэтыкі, фальклору.

Спіс літаратуры

1 Конан, Ул. Архетыпы беларускага менталітэту: спроба рэканструкцыі паводле нацыянальнай міфалогіі і казачнага эпасу / Ул. Конан // Фарміраванне і развіццё нацыянальнай самасвядомасці беларусаў : матэрыялы Міжнар. навук. канф., Маладзечна, 19–20 жніўня 1992 г. / Нацыянальны навукова-асветны цэнтр імя Ф. Скарыны, Міжнар. асац. беларусістаў ; рэдкал. : рэд. А. Анціпенка [і інш.] – Мінск, 1993. – С. 18–29. – (Беларусіка–Albaruthenica ; кн. 2).

2 Конан, Ул. Выбранае / Ул. Конан. – Мінск : Смэлтак, 2009. – 536.

3 Конан, Ул. Літаратурнае “Узвышша” ў кантэксце сусветнай культуры / Ул. Конан // Скарыніч : літ.-наук. гадавік. Вып. 4 ; уклад. А. Каўка. – Мінск : “Беларускі кнігазбор”, 1999. – С. 151–159.

4 Конан, Ул. Эстэтыка ранняй прозы Максіма Гарэцкага / Ул. Конан // Максім і Гаўрыла Гарэцкія: жыццё і творчасць : матэрыялы XVIII Гарэцкіх чытанняў (прысвячаюцца 110-годдзю з дня нараджэння Гаўрылы Гарэцкага), Мінск, 11 чэрвеня 2010 г. / Дзяржаўны музей гісторыі беларускай літаратуры ; рэдкал.: Р. Гарэцкі (адказн. рэд.) [і інш.]. – Мінск, 2010. – С. 100–107.

5 Конан, Ул. Святло паэзіі і цені жыцця: Лірыка Максіма Багдановіча / Ул. Конан. – Мінск : Маст. літ., 1991. – 208 с.

6 Конан, Ул. У свабодзе і творчасці – ратунак для свету / Ул. Конан // Вобраз – 90: літ.-крытычн. арт. / рэд. кал. : Н. Пашкевіч (рэд.) і інш. – Мінск : Маст. літ., 1990. – С. 33–42.

7 Конан, Ул. Ля вытокаў самапазнання: станаўленне духоўных каштоўнасцей у святле фальклору / Ул. Конан. – Мінск : Маст. літ., 1989. – 238 с.

8 Конан, Ул. Беларуская альтэрнатыва: глабалізацыя і нацыянальнае адраджэнне / Ул. Конан // Разнастайнасць моў і культур ў кантэксце глабалізацыі : матэрыялы Міжнароднага сімпозіума, Мінск, 9–10 ліпеня 2002 г. : у 2 кн. – Мінск : “БелСаЭС «Чарнобыль»”, Кн. 1. 2003. – С. 29–38.

УДК 821.111:821.161.3

Е. Д. МОЖЕЙКО
(г. Минск, БГУ)

ЭЛЕМЕНТЫ ЗАПАДНОГО ПОСТМОДЕРНИЗМА В СОВРЕМЕННОМ БЕЛОРУССКОМ ДЕТЕКТИВЕ

Белорусская литература конца XX в. развивается по отличным от западной литературы путям. Однако, нельзя говорить о белорусской литературе вне контекста мировой. Постмодернистские тенденции западной литературы, например, смерть автора, симулякризация и деконструкция текста проникают и в современную белорусскую литературу, в том числе и в произведения детективного жанра.

Известно, что национальная литература не может существовать и развиваться ограниченно с помощью лишь собственных внутренних влияний. Именно поэтому важно учитывать мировые тенденции развития литературного процесса, рассуждая о конкретном временном промежутке развития литературы в стране, поскольку национальная литература является также частью мирового процесса.

Важным направлением развития современной культуры является постмодернизм, в том числе и как направление в литературе. В западном понимании постмодернизма можно выделить несколько отличительных элементов, мы остановимся на некоторых из них.

Французский философ и литературовед Р. Барт в 1967 г. публикует эссе под названием “Смерть автора”, где утверждает, что произведение больше не имеет никакой связи с его создателем, таким образом критикуя традиционный литературный подход к исследованию текстов. В его понимании биография и задумка писателя больше не являются помощниками в интерпретации текста. Р. Барт настаивает, что критикам не следует опираться на аспекты личности автора и его окружения, например, исторический контекст или же взгляды автора на вопросы, затрагиваемые им в тексте. Р. Барт предлагает читателю оценивать произведение отдельно от его создателя [1, с. 386].

Согласно данной идее, расшифровать текст окончательно и единоверно невозможно. В таком понимании в произведении не существует окончательного смысла. Р. Барт в своем эссе также уточняет, что “*смысловое пространство в подобном тексте – бесконечно, что делает невозможным расшифровать его, отыскать окончательный смысл*” [1, с. 378].

Важно отметить постструктурализм как одно из течений западной мысли, которое оказало сильное влияние на литературоведение, в том числе и на постмодернизм. В контексте данного течения обычно говорят о деконструкции, которая также является основанием для постмодернизма в литературе.

В своем словаре терминов И. П. Ильин, описывая деконструкцию, говорит о том, что она выявляет внутренние противоречивости текста, обнаруживает в нем скрытые смыслы, которые не подразумевал даже сам автор. В основе идеи деконструкции лежит отказ от окончательного смысла, напротив, поощряется подход, где смысл конструируется по ходу прочтения [2].

Ж. Деррида формулирует идею деконструкции в его программной работе “О грамматологии”, вышедшей в 1967 году. Философ предлагает иной подход к прочтению и анализу текста – деконструктивистский. Он отвергает традиционный анализ литературного произведения,